

Цветан Тодоров – носител на голямата награда за обществени науки „Принцът на Астурия“

„Аз съм излязъл от България, но България не може да излезе от мен“, казва световноизвестният учен.

Цветан Тодоров получи в края на октомври една от най-престижните европейски награди – голямата награда за обществени науки „принцът на Астурия“, създадена през 1980 г. от престолонаследника Фелипе.

Тя се дава за принос към обществените науки и е една от осемте, връчвани всяка година от фондацията „Принцът на Астурия“. Присъждана е на Умберто Еко, Марио Варгас-Льоса и Дж. К. Роулинг. С наградата Цветан Тодоров получи 50 хиляди евро и статуетка на Хуан Миро. Голямата награда за обществени науки „Принцът на Астурия“ му е присъдена заради приноса му за разбирането и развиването на демокрацията, разбирателството между културите и отпечатъка, който насилията оставя върху колективната памет. В официалното съобщение на Фондация „Принцът на Астурия“ се казва, че „Цветан Тодоров представлява „духа на Европа, на Изтока и Запада, на верността към идеите на свободата, равенството, интеграцията и справедливостта.

„Аз съм излязъл от България, но България не може да излезе от мен. Поисках да сложат и двете знамена на тържеството, защото съм българин и французин. 24 години съм живял в България и 45 във Франция. Интелектуалният ми труд е почти изцяло на френски. Но съм много повлиян от детството си, от първите

отървем от всякакви илюзии. Мисля, че Европейският съюз предлага най-добрите условия за осъществяване на този идеал“ – казва световноизвестният учен.

Днес, книгите на Цветан Тодоров са преведени на повече от 25 езика, а през последното десетилетие известният философ и културолог пише за ефектите от колониалната ксенофобия, тоталитаризма и отношението към Другия. „Ако трябва днес да отговоря защо обичам литературата, бих казал най-спонтанно: защото тя ми помага да живея“ – казва световноизвестният семиотик Цветан Тодоров. „Тя може да ни подаде ръка, когато сме дълбоко потиснати, да ни отведе към други човешки същества, да ни помогне да вникнем по-добре в света и да ни научи да живеем. Разбира се, тя не е преди всичко терапевтична психотехника; разкривайки света, тя може и да промени всеки от нас отвътре“.

Нihilизмът, тоест радикалното отричане на ценностите, гледа на тях като на чист продукт на волята за власт, докато манихейството налага окончателно делене на хората на добри и лоши. Аз се пазя и от двете крайности. Дължа го на възпитанието си, което съм получил, понякога с нежелание, през първата част от своя живот, прекаран в България.

Тогавата родната ми страна бе подложена на тоталитарна прокомунистическа диктатура, към която не изпитвах особена симпатия. Доброто и злото съществуваха, доколкото режимът бе въплъщение на злото. В същото време обаче самият статут на тези категории бе станал вече проблематичен. Защото тоталитарната мисъл се основаваше всъщност на едно

втвърдено противопоставяне на добро и зло, а оттам и на приятел и враг. Тоталитаризмът не понася обикновените различия. Често се казваше: който не е с нас, е против нас. Тогавата на всеки, който не проявяваше ентузиазъм, се гледаше като на неприятел, на всеки неприятел се гледаше като на враг, а врагът заслужаваше само едно – да бъде премахнат. Така че ако затварях тоталитарното мислене във фигурата на злото, аз не го отстранявах, напротив, продължавах да му бъда подвластен: щях да променя съдържанието на графата „зло“, поставяйки там „комунизъм“ на мястото на „капитализъм“, но в своята структура нещата биха останали непроменени.

Тоталитарното мислене е форма на манихейство; а тоталитарната практика издигаше навсякъде непреодолими прегради. Една от тях опасваше страните от „социалистическия лагер“. Така наричаната на Запад „железна завеса“ се възприемаше като идеологическа бариера; но за нас, жителите на източните страни, тя съществуваше осезателно: нейното преминаване криеше опасност за живота. Много покъсно, когато режимът беше вече донякъде отслабен, той възприе друго отношение – да прогонва тези, които го притесняваха. По силата на едно щастливо обстоятелство аз минах от другата страна на железната завеса и през 1963 г. се установих в Париж, Франция. Белязан от тоталитарната воля за издигане на непроникливи прегради, аз открих за себе си нещо като призвание да преодолявам прегради, заживях като посредник. Отначалото това бе необходимост: формиран в една традиция, работейки в друга, аз

непрекъснато трябваше не само да превеждам мислено от един език на друг, но и да преминавам от един начин на възприемане на света към друг. Към това се прибави нуждата ми да прекосявам границите на дисциплините(...)

Същата тази нужда да прекосявам границите – не за да ги премахна на всяка цена, а по-скоро за да позволя на разделени от тях територии да общуват помежду си – ме доведе до осмисляне на категориите, които структурират самото ни мислене....

Как да мислим за доброто и злото днес? Аз лично не вярвам в божествената доброта, нито в изконната лошота на дявола, който се бил вселил в душите на някои хора. За мен човешките същества са първоначално неопределени в морално отношение; те не са добри или лоши, те стават такива.

Ние не роптаем, когато ни казват, че всеки може да върши добро, но държим да разсеем всяко съмнение, че и ние може да се окажем в плен на злото. Така по принцип предпочитаме да издигаме непреодолима стена между себе си и убийците, престъпниците, чудовищата, виновниците за една или друга проява на злото. По такъв начин възпроизвеждаме парадоксалния жест, който описах по повод на тоталитаризма:

отказваме се от единството на човешкия род, а в същото време упрекваме другите в подобна дискриминация.

Искаме ли да предотвратим злото, на всяка цена трябва да се опитаме да го разберем – необходимо условие за всяко действие срещу неговите причини, а не само срещу неговите прояви. Ала противопоставянето ни на злото днес, а не утре, не може да се задоволи с позицията на съзърцателя, който го изучава; преди всичко със злото трябва да се борим. Средствата за тази борба се променят според нивото, на което заставаме. В света на личните, частните, интимните връзки човек не може да се позовава на закона; тук можем да се позовем на възпитание, което ще ни покаже колко са къси краката на егоизма и колко щастие то ни зависи от това на другите. В публичната сфера трябва да имаме доверие в демократичните институции, призвани да предотвратяват изблиците на насилие между индивидите, както и посегателството от страна на държавата над правата на индивидите. И накрая, в областта на международните отношения ние не бива да забравяме, че употребата на сила си остава една възможност, защото въпросните отношения не следват закони, евентуално наложени от неутрална сила, а могат да изискват военна намеса. Изкушенията на пацифизма са пагубни: необходимо е да приемем трагичната истина на подобна констатация. Големият френски

писател Ромен Гари, който се е сражавал през Втората световна война, преди да дойде като дипломат в София, казваше малко преди смъртта си: "Хитлер ни беше осъдил да убиваме. Дори и най-справедливите каузи никога не са съвсем невинни".

Отказът от манихейството означава да съзнаваме, че злото не ни е напълно чуждо и че неговият извършител не винаги заслужава да бъде унищожен. Отказът от nihilизма или от радикалния релативизъм означава, че сме тръгнали решително по пътя на определени ценности. Пътеката, водеща до този двоен отказ, е тясна и аз не съм сигурен, че винаги съм успявал да я следвам и че не съм кривял настрана. Убеден съм все пак, че я има и че можем да тръгнем по нея; тъкмо тази пътека бих желал да препоръчам на всички вас.

Откъси от писмото на Цветан Тодоров към участниците в научната конференция „Цветан Тодоров – теоретик и хуманист“, проведена в България през декември 2004 г. Превод от френски Стоян Атанасов

Цветан Тодоров е френски философ и литературовед от български произход, лингвист, семиотик, литературен критик, историк на философската мисъл и културолог. Неговите философски рефлексии за самоопределянето са от голямо значение за антропологията и социологията. Книгите на Цветан Тодоров, писани на френски, се превеждат в България едва след 1984 .

Цветан Тодоров е роден на 1 март 1939 г. в София в семейството на библиографа Тодор Боров. Завършва гимназия в България и учи български език и литература в Софийски университет. В 1963 година на 23-годишна възраст емигрира и продължава обучението си в Париж. От 1987 г. ръководи Центъра за изследване на изкуствата и езиците към Френския национален център за научни изследвания, където работи от 1968 г. Съпруг е на писателката Нанси Хюстън, с която има две деца. Носител на наградата „Принцът на Астурия“ за обществени науки за 2008 г.